

РОЛЬ М.ГРУШЕВСЬКОГО В БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Боротьба за державність України наприкінці 1917-1920 відбувалася за умов запеклої громадянської війни та іноземної інтервент. На першому етапі боротьби національну революцію очолювала Центральна Рада, головою якої було обрано видатного історика і громадського діяча М. Грушевського – лідера Товариства українських поступовців. Його заступниками були: київський адвокат Ф.Крижанівський, директор приватної гімназії, літератор В.Науменко, визначний діяч українського національного руху Д.Дорошенко та син видатного українського історика Д. Антонович. М.Грушевський, усвідомлюючи організаційну недосконалість Ради, сформованої тільки з представників київських організацій, розпочав інтенсивну підготовку до скликання Українського національного конгресу, який відбувся 5-7 квітня 1917 р. У конгресі брали участь близько однієї тисячі делегатів від демократичних організацій України, а також запрошені представники від Петрограда, Москви, Криму та Холмщини. Конгрес ухвалив документи, в яких визначалися основні цілі українського національного руху: широка національно-територіальна автономія України та інших територій у складі Російської федеративної демократичної республіки; забезпечення економічних, політичних та інших прав національних меншин, які проживають в Україні; негайна організація з представників усіх національних та соціальних груп населення місцевих органів влади; допуск представників України до участі у майбутніх мирних переговорах із країнами Четвірного союзу; встановлення правового статусу для українців, які проживають в інших губерніях Росії. Отже, конгресом були оформлені ідеологічні та організаційні основи руху, насамперед з питань національно-державного будівництва.

Соціал-демократи, яким належала домінуюча роль у Центральній Раді, пригнули домогтися від Тимчасового уряду широкої автономії для України у складі Російської

федеративної республіки. Розкриваючи зміст національно-територіальної автономії, М.Грушевський вказував, що вона «має вершити у себе вдома будь-які справи - економічні, культурні, політичні, утримувати своє військо, розпоряджатися своїми дорогами, своїми доходами, землями і всякими натуральними багатствами, мати своє законодавство, адміністрацію і суд" [9, с.22].

Свої думки щодо напрямків діяльності Центральної Ради М.Грушевський виклав у газеті "Нова Рада". В одній із статей він писав: "Українського питання вже немає. Є вільний великий український наро4 який будує свою долю в нових умовах свободи... Потреби й домагання України розгорнуться у всій широті" [2]. М.Грушевський прагнув втілити в Українській державі ідею автономії, зароджену в Кирило-Мефодіїському братстві, про що відверто ділився з українським народом на сторінках газети: "...се старе гасло підняте ще в 1840-х роках найкращим синами України: Шевченком, Костомаровим, Кулішем, Гулаком, Білозерським та іншими. Від того часу воно не переставало бути провідним мотивом української політичної мислі, організаційної роботи, культурної громадської праці" [3].

Проте Тимчасовий уряд не вживає ніяких заходів, щоб задовольнити вимогу політичної автономії України. Більше того, 1 червня 1917 р. Тимчасовий уряд офіційно дав негативну відповідь на цю вимогу. За такі умов Центральною Радою 23 червня 1917 р. оприлюднює звернення до українського народу під назвою "До українського народу в Україні й поза Україною суцього", яке відомо історії як Перший Універсал. Цим документом проголошено суверенність Української держави, відмову платити податки в російську скарбницю та впровадження спеціального податку - на "рідну справу", тобто для потреб України.

Проголошення в Першому Універсалі автономії України було підтвердженням краху національної політики Тимчасового уряду. Центральною Радою виступила як влада, здатна управляти народом, який її встановив. Було сформовано крайовий уряд - Генеральний Секретаріат на чолі з В.Винниченком та Малу Раду, на яку було покладено вирішення справ між пленумами Центральної Ради.

Однак Тимчасовий уряд продовжував чинити перешкоди відродженню української державності. Після переговорів, що відбулися 11 липня 1917 р. між

делегациєю Тимчасового уряду на чолі з О.Керенським та лідерами Центральної Ради М.Грушевським, В.Винниченком та Петлюрою, Центральна Рада була змушена відмовитися від автономії України до скликання всеросійських Установчих зборів. Ці рішення були проголошені Другим Універсалом 16 липня 1917 року. Наступив складний період встановлення в Україні влади Тимчасового уряду, за умов якого довелося діяти першому українському парламенту та першому українському уряду - Центральній Раді та Генеральному Секретаріату.

Під впливом більшовицького перевороту у Петрограді Центральна Рада своїм Третім Універсалом від 20 листопада 1917 року проголосила утворення Української Народної Республіки у складі ще невідомо тоді якої Російської республіки. М.Грушевський вважав, що подібна широка автономія об'єктивно дає початок її перетворенню у "повну державу»[4, с.4]. Про це було оголошено вже через два місяці Четвертим Універсалі Центральної Ради - таким коротким був шлях М.Грушевського від федераліста-автономіста до державника-самостійника, який йому продиктувало справжнє почуття патріотизму та відповідальності за долю України. Сам М.Грушевський з цього приводу написав: "В тій повній руїні України розстрілювали не тільки людей, а й ідеї, не лише палили міста, а й традиції" [5, с.22].

Відомо, що готувалися три проекти тексту Четвертого Універсалу, автором одного з яких був М.Грушевський. Саме його текст було покладено в основу цього найвидатнішого акта, який став програмою розбудови Української держави [10].

Наступним кроком у боротьбі за державність України було прийняття «Конституції УНР. М.Грушевський працював над проектом Української конституції по суті весь час. Уже 12 листопада 1917 року VII сесія Центральної Ради заслухала його доповідь про проект конституції, яку повинні були затвердити Установчі збори (вони так і не були скликані). Конституцію УНР було прийнято на засіданні Центральної Ради 28 квітня 1918 року. Незважаючи на вир політичних пристрастей, воєнну завірюху, Основний Закон УНР був глибоко демократичний, позбавлений ідеологічного забарвлення.

Конституція чітко визначала соціально-політичну організацію українського

суспільства. "Всяка власть в Україні походить від народу", - проголошувалось у Конституції. Верховним законодавчим органом були Всенародні збори, які повинні були обиратися громадянами на основі загального, рівного, прямого, таємного, пропорційного виборчого права. Виконавча влада належала Раді народних міністрів, а судова – Генеральному суду. Місцеве самоврядування мали здійснювати виборні Ради, національні союзи й управи громад, волостей та земель.

Конституція проголошувала рівність усіх у своїх правах, бо "уродження, віра, національність, освіта, майно... не дають ніяких привілеїв".

У Конституції нічого не записано про герб, прапор та гімн держави. Проте М.Грушевський розгорнув свою діяльність у царині української національної символіки у перші дні утворення УНР. Свою позицію щодо цієї проблеми він виклав у трьох статтях: "Про гербові знаки України", "Державний герб України", "Український державний герб", які були опубліковані у "Народній волі" відповідно у березні, листопаді 1917 року та лютому 1918 року.

Засідання Підготовчої комісії під головуванням М.Грушевського відбулося 2 листопада 1917 року [8, с.85]. Комісія розглянула кілька проектів майбутнього герба УНР, під час обговорення яких М.Грушевський зазначав, що в атрибутах герба УНР хотів би бачити "якнайбільше підчеркнутий її культурний, творчий і об'єднавчий характер". Він пропонував скомпонувати зображення золотого плуга на синьому тлі, тризуба Київської держави, герба Галицько-Волииського князівства, герба Гетьманщини, гербів Києва та Львова. Остаточне рішення було прийнято на засіданні Малої Ради, яка ухвалила прийняти гербом УНР "Знак Київської держави часів Володимира Великого" [7]. М.Грушевський пояснював таке рішення бажанням ствердити відновлення свого державного буття, позбавленого московського насильства і лукавства [6].

Так, М.Грушевський прагнув побачити український народ в єдині сім'ї, назва якої - Українська Народна Республіка. Питання соборності українських земель посідало одне з головних місць в діяльності М.Грушевського як державотворця. Особливу увагу він приділяв територіальній приналежності до УНР західноукраїнських земель. Уперше це питання порушувалося на засіданні

Центральної Ради 27 листопада 1917 року, на якому було винесено протест щодо приєднання українських земель до Польщі [1]. На позиціях соборності української етнографічної території в єдиній державі стояла делегація УНР під час мирних переговорів у Брест-Литовську, в чому є велика заслуга М.Грушевського, оскільки така позиція ґрунтувалася на розробленій ним концепції.

Немає жодних сумнівів, що усі напрями діяльності М.Грушевського в період Центральної Ради - політична, наукова, публіцистична служили єдиній великій меті, якій він себе присвятив - утвердженню української державності.

1. Вісник Генерального Секретаріату УНР. - 1917. - № 3.

2. Грушевський М. Велика хвиля // Нова Рада. - 1917. - 25 березня.

3. Грушевський М. Повороту нема // Нова Рада. - 1917. - 30 березня.

4. Грушевський М. Якої ми хочемо автономії і федерації. - К., 1917.

5. Грушевський М. На порозі нової України // Хто такі українці і чого вони хочуть: Зб. статей. - К., 1992.

6. Грушевський М. Український державний герб // Народна воля. - 1918. - 28 лютого.

7. Закон про державний герб України // Київські губерніальні вісті. - 1918. - 1" квітня.

1

8. Климкевич Р. Діяльність М.Грушевського у царині геральдики і сфрагістики /Український історик, - 1966. - № 1-2.

9. Копиленко О.Л. Політико-правові ідеї М.Грушевського і проблеми сучасної розбудови української державності. - Одеса, 1993.

10. Решодько Л. Четвертий Універсал // Голос України. - 1992. - 29 серпня.